

Elżbieta Jadwiga Szymańska

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

KONKURENCYJNOŚĆ POLSKIEJ WIEPRZOWINY NA RYNKU UNII EUROPEJSKIEJ¹

COMPETITIVENESS OF POLISH PORK ON THE EUROPEAN UNION MARKET

Słowa kluczowe: wieprzowina, koszty produkcji, ceny skupu, eksport, import, saldo handlu

Key words: pork, production costs, purchase prices, exports, imports, trade balance

Abstrakt. Celem badań była próba oceny konkurencyjności polskiej wieprzowiny na rynku Unii Europejskiej. Źródłem danych do analizy były studia literatury przedmiotu oraz dane statystyki masowej. Konkurencyjność oceniono na podstawie porównania poziomu kosztów produkcji, cen skupu żywca wieprzowego, salda handlu zagranicznego oraz wskaźników orientacji eksportowej i penetracji importowej. Z badań wynika, że po integracji Polski z UE zwiększyły się obroty handlu zagranicznego żywcem wieprzowym i wieprzowiną. Konkurencyjność polskiej wieprzowiny na rynku Unii Europejskiej obniżyła się. Wskazuje na to wysoki poziom kosztów produkcji i cen skupu oraz utrzymujące się ujemne saldo handlu zagranicznego.

Wstęp

Przez konkurencyjność najczęściej rozumie się zdolność do konkurowania, ale jako kategoria teoretyczna jest ona trudna w badaniu realnie kształtujących się procesów gospodarczych. Dobrze obrazuje to koncepcja natężenia pięciu podstawowych sił konkurencyjnych (ang. *five competitive forces*) [Porter 2006]. Analizę konkurencyjności utrudnia głównie brak jednej powszechnie akceptowanej przez badaczy definicji tego pojęcia [Skawińska 2004]. Wielu naukowców odnosi konkurencyjność do rynku międzynarodowego, gdyż w handlu zagranicznym konkurencja odgrywa zasadniczą rolę, a rynek międzynarodowy jest miejscem rywalizacji o uzyskanie jak największych zysków. W związku z tym w badaniach konkurencyjność zdefiniowano jako zdolność lokowania się krajowych producentów na rynkach zagranicznych i możliwość rozwijania eksportu.

Wieprzowina zajmuje dominującą pozycję na rynku mięsa zarówno na świecie, jak i w Unii Europejskiej (UE), w tym także w Polsce. Udział wieprzowiny w światowej produkcji mięsa w 2012 roku wyniósł 41,9%, a w UE 53,9% [Livestock and Poultry... 2014]. W Polsce w tym samym roku udział wieprzowiny w całkowitej produkcji mięsa (liczonej łącznie z podrobami) wyniósł 43,8% [Rocznik statystyczny... 2013]. Ten gatunek mięsa stanowi podstawę żywienia ludności. Spożycie wieprzowiny na świecie w latach 2008-2012 zwiększyło się z 97,93 mln t, do 103,78 mln t i szacuje się, że w 2015 roku konsumpcja mięsa wieprzowego wzrośnie do 18 kg/osobę [Kozera 2010]. Ponadto przewiduje się, że globalny wzrost popytu na wieprzowinę do 2021 roku wyniesie około 14,5 mln t [Agricultural Outlook... 2012].

W związku ze wzrostem popytu na mięso w skali globalnej, szczególnie ważna staje się kwestia konkurencyjności wieprzowiny. Polska znajduje się w czołówce państw produkujących żywiec wieprzowy i odgrywa istotną rolę na unijnym rynku wieprzowiny [Knecht, Środoń 2013]. Stopniowo jednak traci na znaczeniu. Jednym z czynników, który sprawia, że hodowcy rezygnują z chowu świń jest utrzymujący się brak opłacalności produkcji, który przyczynił się do redukcji погоłowia trzody chlewnej do zaledwie 11,1 mln szt. w 2013 roku. Sytuację ekonomiczną pogorszyło jeszcze wykrycie w połowie 2014 roku zakaźnej choroby wirusowej, zwanej afrykańskim pomorem świń u padniętych dzików we wschodniej części województwa podlaskiego. Z tego tytułu

¹ Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2013/09/B/HS4/03606.

Polska otrzymała bezwzględny zakaz wwozu świń oraz jakichkolwiek produktów pochodzenia wieprzowego do części krajów wschodnich oraz azjatyckich, m.in. Białorusi, Ukrainy, Kazachstanu, Japonii, Chin, Korei oraz Rosji. Z chwilą wprowadzenia embarga część przedsiębiorstw straciła swoje rynki zbytu. Ze względu na znaczenie tych zagadnień za cel badań przyjęto ocenę konkurencyjności polskiej wieprzowiny na rynku UE.

Materiał i metodyka badań

W literaturze występuje wiele różnych metod pomiaru i oceny konkurencyjności, poczynając od prostych wskaźników, a kończąc na zaawansowanych modelach ekonometrycznych. W badaniach konkurencyjność oceniono na podstawie porównania poziomu kosztów produkcji oraz cen skupu żywca wieprzowego. Ponadto, wykorzystano saldo handlu zagranicznego, wskaźnik penetracji importowej oraz wskaźnik proeksportowego zorientowania produkcji. Wskaźnik penetracji importowej (Wpi) jest relacją importu do podaży na rynku wewnętrznym i obrazuje udział importu w zaopatrzeniu rynku. Wyższa jego wartość wskazuje na niższą konkurencyjność międzynarodową. Wskaźnik eksportowej orientacji (Weo) produkcji informuje natomiast, jaka jej część jest kierowana na rynki zewnętrzne i jakie jest uzależnienie sektora od popytu na rynkach zagranicznych [Szajner 2009]. Wyższy jego poziom wskazuje na wyższą konkurencyjność na międzynarodowym rynku. Zastosowanie tych miar pozwoliło porównać konkurencyjność polskiej wieprzowiny w relacji do największych producentów tego gatunku mięsa w UE, do których należą Dania, Holandia oraz Niemcy. Analizą objęto okres po wstąpieniu Polski do UE.

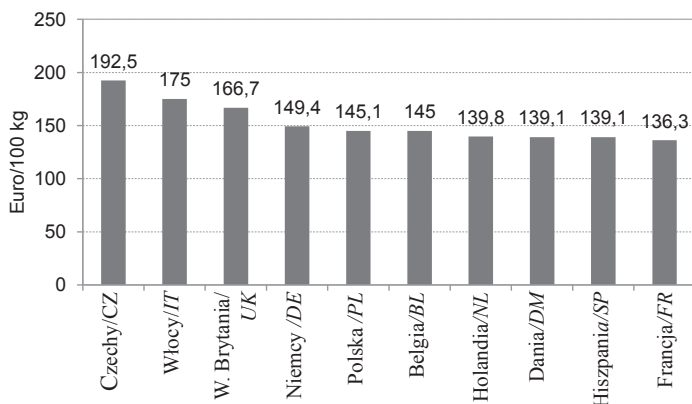
Wyniki badań

O pozycji konkurencyjnej producentów wieprzowiny decydują głównie ponoszone koszty, które determinują opłacalność chowu trzody chlewnej. W ich strukturze dominują koszty pasz, zakupu zwierząt i utrzymania stanowiska. Precyzyjna znajomość struktury kosztów i źródeł ich powstania umożliwia ich kształtowanie i optymalizację. Wśród czynników, które wpływają na poziom ponoszonych kosztów w literaturze wymienia się najczęściej [Okularczyk i in. 1996]:

- skalę produkcji,
- system produkcji i jej organizację,
- organizację stad i szybkość rotacji zwierząt, czas trwania cykli produkcyjnych,
- reprodukcyjność stada podstawowego,
- wydajność zwierząt i wykorzystanie pasz,
- źródła nabywania środków produkcji,
- wyposażenie techniczne i poziom jego nowoczesności,
- zasoby pracy i przygotowanie zawodowe rolników.

Koszty produkcji trzody chlewnej w Polsce i wybranych krajach UE w 2010 roku, w przeliczeniu na 100 kg masy poubojowej schłodzonej (MPS) tusz w klasie E przedstawiono na rysunku 1. W zestawieniu podano koszty produkcji w Polsce na podstawie danych Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowego Instytutu Badawczego w Warszawie (IEiGŻ-PiB). W ramach kosztów bezpośrednich uwzględniono koszty pasz, wymiany stada, inseminacji i lekarstw, środków i usług weterynaryjnych. W skład kosztów pośrednich wchodziły koszty energii elektrycznej, utrzymania budynków i urządzeń, a także koszty ogólnogospodarcze.

Najwyższe koszty produkcji żywca wieprzowego na poziomie 192,5 euro/100 kg MPS w 2010 roku ponosili producenci w Czechach. Niższe o 9,1% koszty wystąpiły we Włoszech. Wysokie nakłady związane z tuczem trzody chlewnej odnotowano także w Wielkiej Brytanii. Na wyprodukowanie 100 kg MPS wydatkowano tam 166,7 euro. Produkcja wieprzowiny była kosztochłonna również w Niemczech, Polsce i Belgii, w których koszty wynosiły ponad 145 euro. Jedną z głównych przyczyn wysokich kosztów produkcji żywca wieprzowego w kraju jest niska efektywność techniczna stad, która jest wynikiem błędów w organizacji i w zarządzaniu. W pozostałych krajach, takich jak: Dania, Holandia i Hiszpania koszt produkcji 100 kg MPS w 2010 roku wyniósł około 140

Rysunek 1. Koszty produkcji żywca wieprzowego w wybranych krajach UE w 2010 roku

Figure 1. The production costs of pigs in selected EU countries in 2010

Źródło: [Hoste 2012] oraz obliczenia własne

Source: [Hoste 2012] and own calculations

euro. Najniższe koszty produkcji żywca wieprzowego w UE ponosili producenci we Francji – na poziomie 136,3 euro.

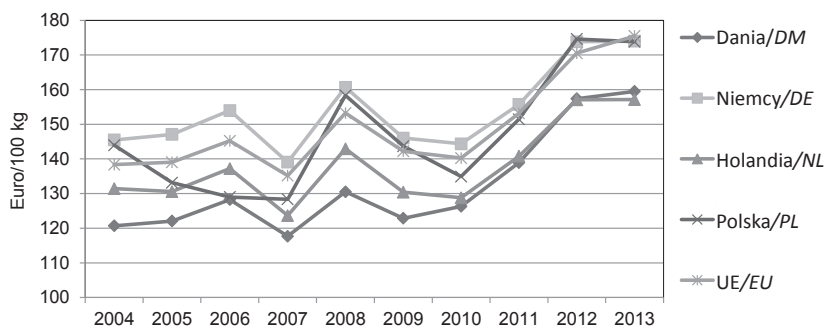
Jednym z elementów konkurencyjności polskiej wieprzowiny są także ceny skupu żywca wieprzowego w relacji do cen w innych krajach. W gospodarce rynkowej ulegają one częstym zmianom. Wahania cen na rynku trzody chlewnej destabilizują poziom osiągniętych dochodów producentów żywca wieprzowego. Ze względu na niekorzystne efekty tych wahań podejmuje się, z różnym skutkiem, działania mające na celu zmniejszenie ich amplitudy. Spośród instrumentów polityki ekonomicznej oraz innych regulacji i rozwiązań na ceny skupu wieprzowiny i dochody uzyskiwane przez producentów rolnych mają wpływ:

- instrumenty polityki makroekonomicznej (stopy procentowe, kursy walut),
- instrumenty polityki handlowej (cła importowe, kontyngenty importowe, refundacje eksportowe),
- instrumenty polityki rolnej (dopłaty bezpośrednie, dopłaty do przechowywania wieprzowiny),
- normy i standardy (regulacje w zakresie dobrostanu, wymagania w zakresie wykorzystania zbóż na biopaliwa),
- rozwiązania organizacyjne (integracja pionowa i pozioma),
- system informacji rynkowej.

Są to różnego rodzaju rozwiązania i mechanizmy. Niektóre z nich mają pośredni, a inne bezpośredni wpływ na rynek wieprzowiny. Do tej pory w zasadzie żadna polityka nie poradziła sobie z negatywnymi skutkami zmian cen i nakładów, które znajdują odzwierciedlenie w zmianach dochodów producentów żywca wieprzowego.

Z danych wynika, że polskie ceny skupu charakteryzują się podobnymi prawidłowościami jak ceny w innych krajach UE, choć różnice między cenami w różnych okresach są znaczne i dochodzą do 20%. Z punktu widzenia konkurencyjności oferty handlowej najważniejsze znaczenie mają jednak relacje cenowe między cenami w Polsce i w innych krajach. W ostatnim okresie obserwuje się systematyczne ich pogorszenie. Ceny w Polsce z roku na rok są coraz wyższe w stosunku do cen np. w Danii i Holandii, co wskazuje na obniżenie pozycji konkurencyjnej polskiej wieprzowiny. Zmiany te mają prawdopodobnie charakter strukturalny i są wynikiem niższego tempa procesów koncentracji produkcji w polskich gospodarstwach [Szymańska i in. 2012].

Ceny tusz wieprzowych w Polsce po integracji z UE obniżyły się z 144 euro w 2004 roku do 128,4 euro za 100 kg wagi poubojowej w 2007 roku (rys. 2). W następnym roku, podobnie jak u największych producentów wieprzowiny w UE, ceny te znacznie wzrosły do 153,2 euro. Były

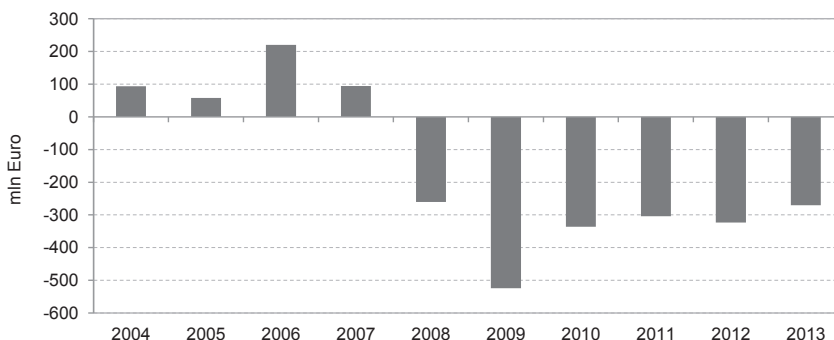
Rysunek 2. Ceny tusz wieprzowych w klasie E w wybranych krajach UE
 Figure 2. Prices of pig carcasses in class E in selected countries of the EU
 Źródło/Source: [Zintegrowany System... 2004-2013]

one wyższe od średniej dla UE i osiągnęły zbliżony poziom do obserwowanych w Niemczech. W 2010 roku w związku z pogorszeniem opłacalności produkcji poziom cen trzody chlewnej obniżył się do 142,2 euro za 100 kg wagi poubojowej. W kolejnych latach w wyniku redukcji pogłowia ceny żywca wieprzowego wzrosły i były wyższe od cen występujących u największych producentów trzody chlewnej w UE.

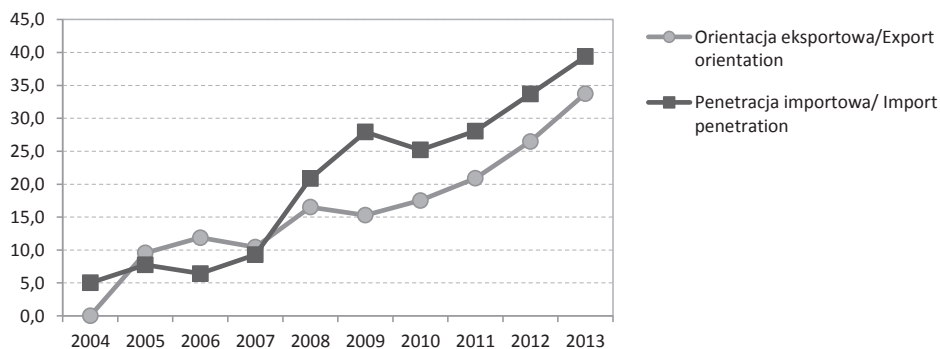
Wraz z akcesją do UE Polska stała się częścią jednolitego rynku europejskiego. Zniesiono bariery celne w handlu produktami rolno-spożywczymi z krajami UE i przyjęto zewnętrzną taryfę celną Wspólnoty. Producenci trzody chlewnej w Polsce uzyskali łatwiejszy dostęp do rynków państw członkowskich UE, ale jednocześnie otwarte zostały granice na produkcję z innych krajów UE. Konsekwencją integracji stał się wzrost obrotów handlu zagranicznego żywcem wieprzowym i wieprzowiną.

W pierwszych latach integracji Polski do UE zwiększył się zarówno eksport, jak i import wieprzowiny. Istotne znaczenie miało obniżenie cen skupu żywca wieprzowego oraz zmiany kursu walut. W 2006 roku wystąpił dalszy wzrost eksportu i zmniejszenie importu. Dodatnie saldo handlu zagranicznego wieprzowiną osiągnęło wartość 202,2 mln euro (rys. 3). W 2007 roku w wyniku zmniejszenia cenowej konkurencyjności polskiej wieprzowiny jej import znacząco wzrósł, a eksport zmalał. Saldo w handlu międzynarodowym wieprzowiną zmniejszyło się do 94,3 mln euro.

W 2008 roku Polska po raz pierwszy od wejścia do UE, z eksportera wieprzowiny stała się jej importerem. Sprzyjał temu wysoki kurs złotówki. Ujemne saldo handlu wieprzowiną ukształtowało

Rysunek 3. Saldo obrotów polskiego handlu zagranicznego wieprzowiną
 Figure 3. The balance of foreign polish trade turnover pork
 Źródło: opracowanie własne na podstawie [Rynek mięsa 2014]
 Source: own study based on [Rynek mięsa 2014]

Rysunek 4. Wskaźniki konkurencyjności polskiej wieprzowiny

Figure 4. Indicators of competitiveness of Polish pork

Źródło: jak na rys. 3

Source: see fig. 3

się na poziomie 260,6 mln euro. W kolejnym roku deficyt w handlu wieprzowiną zwiększył się do 524,5 mln euro. Drastyczne pogorszenie bilansu handlowego w 2009 roku było spowodowane załamaniem eksportu mięsa wieprzowego na skutek głębokiego spadku produkcji krajowej oraz znacznym zwiększeniem importu w wyniku utrzymującego się na wysokim poziomie krajowego popytu i wzrostu produkcji u głównych dostawców, tj. w Niemczech, Holandii i Danii [Kossakowska 2013]. W 2010 roku w wyniku zwiększenia eksportu i zmniejszenia importu, ujemne saldo w obrotach handlu zagranicznego wieprzowiną zmniejszyło się do wartości 336 mln euro. W kolejnych latach zwiększał się zarówno eksport, jak i import wieprzowiny, ale saldo kształtowało się na podobnym poziomie. Znaczne jego zmniejszenie wystąpiło w 2013 roku, gdy osiągnęło ujemną wartość 270,3 mln euro. Wynikało to z większego wzrostu eksportu w stosunku do importu. W 2014 roku sprzedaż wieprzowiny na rynki zagraniczne może być mniejsza niż w 2013 roku, głównie na skutek embarga nałożonego przez Rosję, Białoruś i Ukrainę oraz kraje azjatyckie.

Wskaźnik penetracji importowej w latach 2004-2007 utrzymywał się na niskim poziomie od 5 do 9,3% (rys. 4). W kolejnych dwóch latach w związku ze wzrostem importu wieprzowiny oraz żywych zwierząt jego wartość zdecydowanie wzrosła osiągając poziom 27,9% w 2009 roku. Jednocześnie nastąpiła krótkotrwała poprawa opłacalności chowu trzody chlewnej, spowodowana wzrostem cen żywca i obniżką cen zbóż. W efekcie w 2010 roku spadek pogłowia świń został zahamowany. Samowystarczalność Polski w zakresie produkcji wieprzowiny zwiększyła się do 92% [Kossakowska 2013]. W kolejnych latach w związku ze wzrostem importu wskaźnik penetracji importowej zwiększał się i w 2013 roku osiągnął wartość 39,4%.

Wskaźnik orientacji eksportowej w latach 2004-2007 był wyższy od wskaźnika penetracji importowej. W pierwszych dwóch latach po akcesji do UE, mimo otwarcia granic jego wartość była niższa od 10%. W 2008 roku w wyniku znacznego wzrostu eksportu wartość tego wskaźnika wzrosła do 16,5%. Następnie miał miejsce jego niewielki spadek do poziomu 15,3%. W kolejnych latach wartość tego wskaźnika sukcesywnie zwiększała się. W 2013 roku osiągnął on poziom 33,8%.

Wnioski

1. Możliwości konkurencyjne polskiej wieprzowiny ograniczają wysokie, jednostkowe koszty produkcji żywca wieprzowego, które są wyższe niż w Danii, Holandii, Hiszpanii i Francji. Wynika to z ekstensywnej i nieopartej na rachunku ekonomicznym produkcji prosiąt i tuczników prowadzonej przez większość krajowych producentów.

2. W Polsce występuje systematyczne pogorszenie relacji cen skupu żywca wieprzowego w stosunku do cen czołowych producentów w UE, np. w Danii i Holandii. Zmiany te mają prawdopodobnie charakter strukturalny i są wynikiem niższego tempa procesów koncentracji produkcji w polskich gospodarstwach.
3. Po integracji Polski z UE i otwarciu granic zwiększyły się obroty handlu zagranicznego żywcem wieprzowym i wieprzowiną. Szybszy wzrost importu spowodował, że od 2008 roku Polska stała się importerem netto wieprzowiny. Wynikało to z pogorszenia opłacalności produkcji żywca wieprzowego, zmiany kursów walut oraz spadku produkcji krajowej przy utrzymującym się na wysokim poziomie popycie.
4. Konkurencyjność polskiej wieprzowiny na rynku UE obniża się. Wskazuje na to wyższa wartość wskaźnika penetracji importowej w porównaniu do wskaźnika orientacji eksportowej w latach 2008-2013. Polska traci zatem swoją pozycję wśród czołowych producentów żywca wieprzowego w UE.

Literatura

- Agricultural Outlook*. 2012-2021. 2012. OECD-FAO.
- Hoste R. 2012: *Managing pig production costs key to profitability*. *Pig International*, The Voice Of The Pig Industry, 1-2, 18-19.
- Knecht D., Śródoń S. 2013: *Sytuacja wybranych elementów sektora produkcji mięsa wieprzowego w Polsce na tle najważniejszych producentów w Unii Europejskiej*. *J. Agribus. Rural Dev.*, 1(27), 119-131.
- Kossakowska J., 2013: *Wybrane czynniki wpływające na poziom konsumpcji wieprzowiny w Polsce (1990-2012)*. *Biuletyn Informacyjny ARR nr 2*, Warszawa, 2-13.
- Kozera M., 2010: *Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju produkcji mięsa wieprzowego na świecie*. *J. Agribus. Rural Dev.*, 2(16), 85-92.
- Livestock and Poultry: World Markets and Trade*. 2014: USDA, http://apps.fas.usda.gov/psdonline/circulars/livestock_poultry.pdf, dostęp: 20.05.2014 r.
- Okularczyk S., Marciniak M., Sowula-Skrzyńska E., Tyburcy A. 1996: *Czynniki struktury kosztów produkcji zwierzęcej w warunkach polskich*, [w:] *Możliwości obniżenia kosztów produkcji zwierzęcej*, Materiały konferencyjne, Instytut Zootechniki, Balice.
- Porter M. 2006: *Strategia konkurencji. Metody analizy sektorów i konkurentów*, MT Biznes, Warszawa.
- Rocznik statystyczny rolnictwa*. 2013: GUS, Warszawa.
- Rynek mięsa*. 2014: Stan i perspektywy, nr 46/2014, IERiGŻ, ARR, MRiRW, Warszawa.
- Skawińska E. 2004: *Konkurencyjność przedsiębiorstw – inne podejście*, PWN, Warszawa-Poznań.
- Szajner P. 2009: *Perspektywy eksportu polskich produktów mleczarskich w zmieniających się uwarunkowaniach*, *Studia i Monografie nr 146*, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Szymańska E., Hamulczuk M., Dziwulski M. 2012: *Analiza na temat funkcjonowania sektora wieprzowiny w latach 2004-2010 wraz z prognozą do roku 2020*, Analiza dla MRiRW, www.bip.minrol.gov.pl, dostęp: 10.02.2014.
- Zintegrowany System Rolniczej Informacji Rynkowej*. 2004-2013: *Biuletyn Informacyjny MRiRW*, Warszawa.

Summary

The aim of the study was to evaluate the competitiveness of Polish pork on the EU market. The source of data for analysis were studying literature data and storage statistics. Competitiveness was assessed on the basis of the comparison of levels of production costs, purchase prices, the foreign trade balance and indicators of export orientation and import penetration. Research shows that after the integration of Poland to the EU the foreign trade of alive pork and pork has increased. The competitiveness of Polish pork on the European market of the EU decreased. It is indicated a high level of production costs and purchase prices and the continuing negative balance of foreign trade.

Adres do korespondencji
dr hab. inż. Elżbieta Jadwiga Szymańska
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa
tel. (22) 593 42 27, e-mail: elzbieta_szymanska@sggw.pl